

ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ: ПРОЛЕГОМЕНИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті розглядається феномен культурного імперіалізму. Окреслені певні проблемні аспекти цієї інтерпретації, використовуючи постколоніальну теорію і критику, герменевтику та національно-екзистенціальну методологію.

Ключові слова: націоналізм, імперіалізм, культура.

Marochkanych I. Phenomenon of Cultural Imperialism: Prolegomena to Interpretation. In the article the phenomenon of cultural imperialism: prolegomena to interpretation is outlined. Some problematic aspects of this interpretation are investigated, using post-colonial theory and criticism, hermeneutics and national existential methodology.

Key words: nationalism, imperialism, culture.

Марочканыч І. Феномен культурного імперіалізму: пролегомени до інтерпретації. В статті розглядається феномен культурного імперіалізму. Обозначены определенные проблемные аспекты интерпретации, используя постколониальную теорию и критику, герменевтику и национально-экзистенциальную методологию.

Ключевые слова: национализм, империализм, культура.

Постановка проблеми. Витлумачення таких концептуальних понять як імперіалізм та націоналізм спонукає нас в основних рисах виявити діаметрально протилежні системи ідей – ідеології, тобто форми людської діяльності у різних галузях – політичній, релігійній, мистецькій, науковій тощо – кожної національної культури. Імперіалізм (колоніалізм) постає перед нами як суспільна свідомість і суспільний світогляд колоніалістичного типу. А націоналізм розглядаємо, у найбільш широкому значенні, як національну свідомість та світогляд.

Аналіз досліджень. Проблем культурного імперіалізму та націоналізму торкалися В. Іванишин, П. Іванишин, М. Павлишин та інші. Філософське осмислення явища імперіалізму знаходимо у працях С. Дюрінга, Е. Саїда та Е. Сміта.

На нашу думку, неможливо збагнути сутність і проблематику окреслених процесів без використання методології постколоніалізму, оскільки дана теорія випрацювана з метою вивчення імперських дискурсів та стратегій національно-духовного захисту.

Метою дослідження є окреслення поняття «культурний імперіалізм» та «культурний націоналізм». Висвітлюючи певні проблемні аспекти цієї інтерпретації, застосуємо постколоніальну теорію і критику, герменевтику та національно-екзистенціальну методологію.

Виклад основного матеріалу. Сам постколоніалізм потребує ґрунтовного метакритичного осмислення з позицій генеральної для гуманітаристики методології – герменевтики. Концептуально герменевтика спонукає вивчати феномен культурного імперіалізму передусім на змістовому та смисловому рівні, який у нашому випадку поєднуватиме методологічний, телеологічний та аксіологічний аспекти у національно-екзистенціальних межах, враховуючи наявність постмодерного (космополітично-ліберального) та націоналістичного постколоніалізму і розглядаючи останній різновид цієї теорії як автентичний. Один із провідних українських фахівців у цій галузі, М. Павлишин розглядає колоніалізм (чи імперіалізм) як «ідеологію, яка впливає на людей і на установи так, що вони приймають імперську структуру домінування за нормальну і своєю поведінкою її зміцнюють» [9, 225]. У свою чергу, культурний колоніалізм / імперіалізм постає як комплекс заходів (...) у будь-яких видах популярної чи високої культури, спрямований на підтримку політичної та економічної влади – гегемонії [10, 533]. Якщо звернутися до творчості таких імен, як Т. Шевченко, І. Франко, Є. Маланюк, Д. Донцов, М. Драгоманов, то стане очевидним, що у їхніх працях не знайдемо «заперечення колоніалізму», там розроблені дуже складні програми національно-культурної емансипації та державного самоутвердження. «У творчості Шевченка закодована і потребує лише логічного перекодування, наукової експлікації довершена національно-екзистенціальна методологія мислення, тобто мислення в категоріях захисту, розвитку і процвітання нації, особистого і суспільного чину в ім'я її свободи й утвердження», – так зазначає В. Іванишин [4, 122]. Саме в цих авторів можна знайти багато прикладів протистояння «на рівні усвідомлення» через культивування національної, а не імперської свідомості та світогляду. Маємо на увазі, що у поезії Т. Шевченка закорінене справжнє пробудження і поширення духу націоналізму. Посилення і поширення ідеологічних постулатів націоналізму, таких, як культ нації і традиції (наприклад, «Немає другого Дніпра...»).

Культурний імперіалізм одна із найнебезпечніших форм колоніалістичної ідеології, проявляється у різних сферах національного та міжнаціонального буття. Потрібно об'єктивно розглянути й усвідомити: «той факт, що політичний імперіалізм управляє цілою галуззю наукових студій, художньої творчості та наукових інституцій – то настільки, що

нехтувати його неможливо як з інтелектуального, так і з історичного погляду» [7, 26].

Відзначимо, що культурний імперіалізм не є всуціль дискретною метадикурсивною формою, його твердження впливає із загальної теорії та світогляду імперіалізму. Цитуючи Майкла Дойла: «Імперія – це формальні чи неформальні стосунки, у яких одна держава контролює чинний політичний суверенітет іншого політичного суспільства. Цей контроль може досягатися за допомогою сили, політичної колаборації або економічної, соціальної чи культурної залежності. Імперіалізм – це всього-на-всього процес або політика встановлення чи підтримання імперії» [6, 44].

Часто імперіалізм / колоніалізм розглядають як «сукупність заходів, якими колонізатор перебирає і реалізовує владу над колонізованим, примушуючи його діяти згідно з рішенням і в інтересах не своїх, а колонізатора» [10, 532].

Ось як розрізняє мету імперіалізму в культурі Е. Саїд. Для конкретного аргументування цієї тези наведемо приклад. Саїд наводить висловлювання лорда Кромера, «господаря» Єгипту з 1882 по 1907 роки, котрий, на думку іншого імперіального мислителя Белфура, «створив Єгипет». Кромер радить культивувати космополітизм серед колонізованих англійцями народів (ідійців, єгиптян тощо): «... хоч ми ніколи не зможемо пробудити в цих людях почуття патріотизму, спорідненого з тим, який опирається на близькість раси або спільність мови, ми зможемо, можливо, виплекати своєрідну космополітичну відданість, засновану на почутті поваги, що природно виникає у відношенні до людей, наділених вищими талантами і схильних до некорисливої поведінки, та на почутті вдячності за добро, вже зроблене, і за те, якого сподіваються» [12, 54]. Надзвичайно суттєво акцентує С. Андрусів: «Це імперіалізм без імперії, тобто без її зовнішніх атрибутів, що так само прагне підпорядкувати собі народи і території через внутрішній розклад, перетворення народу в масу без етнічної і національної свідомості, без традицій і коренів – у так зване безнаціональне суспільство, яке легко визискувати економічно. Найефективнішим і найбільш випробуваним засобом його утвердження і поширення у світі є космополітизм і зовні приваблива риторика про вищість прав людини над правами націй (наче можлива людина, поза спільнотами чи не існує індивідуальних прав, які можна зреалізувати тільки в колективі – етносі), про перевагу універсального («інтернаціонального») над національним, етнічним, а в Україні – настирливе переконування українців, які становлять понад сімдесят відсотків населення, у тому, що начебто у теперішньому державному

будівництві «національна ідея не спрацювала», тому треба формувати не «етнічну», а «політичну націю» (наче етнічна нація не може бути політичною). Насправді ж ідеться про те, щоб в Україні не було саме української нації, адже нібито прогресивна «політична» замість відсталі, регресивної «етнічна» в українському контексті означає «неукраїнська» (читай «російська», точніше «російськомовна космополітична») проти скомпрометованої, усуненої на маргінес «української» («етнічної»)» [1, 20].

Таким чином, наша концепція базується на тому, що «Культурний націоналізм є ефективною світоглядною позицією творців національної культури, котра культивує й утверджує національну ідентичність, дає підстави для її істинної інтерпретації та художнього вираження і тільки через це передбачає протистояння імперіалізові» [2, 83]. Цікаве зауваження зробив Е. Сміт. У своїх працях він виділяє національну ідентичність як «найважливішу і найповнішу» [8, 149].

Усі факти підтверджують, що найбільш ефективною ідеологічною та інтелектуальною відповіддю імперіалізму справедливо вважають націоналізм. На рівні колективної свідомості його визначають як «свідомість належності до нації разом з почуваннями й прагненням, спрямованими на її безпеку і процвітання» [14, 80]. А на рівні суспільного світогляду та політичної практики, на думку англійського націоналога Е. Сміта, як ідеологічний рух за досягнення й утвердження незалежності, єдності та ідентичності нації і, при цьому – як культурну доктрину нації і волю нації, а також пропонувані способи здійснення національних прагнень і волі» [14, 82].

Недаремно С. Дюрінг розглядає націоналізм як «форму свободи», а «культурний націоналізм» – як найпотужніший вияв цієї ідеології. На думку дослідника, ця потужність забезпечується тим фактом, що «культури здатні більше боротися, ніж нації; ієрархія культур наче б закріплює ідентичність, тоді як ієрархія націй ніби просто належить до історії та політики» [2, 565].

Слушною є думка С. Дюрінга: «Ці погляди дуже важливі і вони приводять нас до питання: що ж як не культура захищає від культурного, економічного і військового вторгнення імперіалізму?» [2, 566].

Варто пам'ятати те, що культурний націоналізм (чи націоналізм у культурі) є ефективною світоглядною позицією творців національної культури, котра культивує й утверджує національну ідентичність (ширше – національну ідею), дає підстави для її істинної інтерпретації та художнього вираження і тільки через це передбачає протистояння імперіалізові. Принциповим положенням нашого дослідження є усвідомлення того, що всі ці аспекти культурного націоналізму для новітнього укра-

їнського постколоніалізму видаються важливими і виступають разом, оскільки духовне звільнення від колоніалізму, проблеми повноцінного національного відродження, на жаль, усе ще актуальні для українського народу і на початку третього тисячоліття.

Висновки. Узагальнюючи чималий досвід витлумачення саме в цьому ракурсі герменевтика постколоніалізму через вивчення опорних категорій видається доволі продуктивною інтерпретативною стратегією. Підсумовуючи, відзначимо, що і «культурний імперіалізм», і «культурний націоналізм» є умовними термінами, бо йдеться про імперіалізм та націоналізм у культурі. Таке бачення, на наш погляд, допомагає зберегти національну ідентичність, поборювати різні прояви культурного імперіалізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ ст.: монографія / Стефанія Андрусів. – Львів : Львівський університет імені Івана Франка, 2000, Тернопіль : Джура, 2000. – 340 с.
2. Дюрінг С. Література – двійник націоналізму? / Саймод Дюрінг // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [За ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 565–566.
3. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм / Василь Іванишин. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1992. – 235 с.
4. Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури» / Василь Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2007. – 112 с.
5. Іванишин П. Аберация християнства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристології / Петро Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2005. – 268 с.
6. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) : монографія / Петро Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2005. – 308 с.
7. Іванишин П. Поезія Петра Скунця (Художнє вираження національно-духовної ідентифікації ліричного героя) / Петро Іванишин. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2003. – 296 с.
8. Квіт С. Основи герменевтики / Сергій Квіт. – К., 1998. – 66 с.
9. Павлишин М. Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі / Микола Павлишин // Павлишин М. Канон та іконостас : Літературно-критичні статті. – К. : Час, 1997. – С. 223–236.
10. Павлишин М. Постколоніальна критика і теорія / Микола Павлишин // Антологія світової літературно-критичної думки / [За ред. М. Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 531–535.
11. Саїд Е. Д. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд. – К. : Основи, 2007. – 608 с.
12. Саїд Е. Д. Орієнталізм / Едвард Саїд / [Пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Основи, 2001. – 511 с.
13. Сенік Л. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності : автореф. дис... докт. філол. наук / Любомир Сенік. – К., 1995. – 40 с.

14. Сміт Е. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
15. Философский энциклопедический словарь (ФЭС). – М. : «Советская Энциклопедия», 1983. – 840 с.

УДК 821.161.2(477.83)

*Лілія ЯВІР,
м. Дрогобич*

«З ХРЕСТА ПЛИВУТЬ ВСІ НАШІ СИЛИ» (СИМВОЛІКА ЛЕКСЕМИ ХРЕСТ У ПОЕЗІЇ ІВАНА ФРАНКА)

У статті досліджено й проаналізовано символічне навантаження лексеми хрест у поезіях Івана Франка. Основну увагу акцентовано на особливостях авторського переосмислення, розгортання і збагачення символічних рядів аналізованої лексеми.

***Ключові слова:** символ, релігійна символіка, хрест.*

Yavir L. «From Cross All Our Strengths Arise» (Symbolical Meanings of the Term 'Cross' in Ivan Franko's Poetic Writings). In the article we have studied and analyzed the symbolical meanings of the term 'Cross' in Ivan Franko's poetic writings. The main stress was placed on the author's individual manner, which aims to represent principal symbolic constants of the term under analysis.

***Key words:** symbol, religious symbolism, cross.*

Yavir L. «С креста плывут все наши силы» (Символика лексемы крест в поэзии Ивана Франко). В статье исследована и проанализирована символическая нагрузка лексемы креста в стихах Ивана Франко. Основное внимание акцентировано на особенностях авторского переосмысления, развертывания и обогащения символических рядов рассматриваемой лексемы.

***Ключевые слова:** символ, религиозная символика, крест.*

Постановка проблеми. У дослідженні «Із секретів поетичної творчості» Іван Франко підкреслював, що кожен поет вносить у скарбницю поезії не тільки свою суму освіти, думок, досвідів та спостережень, але ще в більшій мірі свою суму чуття, болю і радощів, окремішності свого темпераменту, свій особистий світ з його добрими і злими прикметами, свій сміх, свої сльози, свою жовч і свою кров [12, 45–119]. Варто додати: у цю скарбницю Франко привніс і свою неперевершену символіку, що